

Hozzászólás Varga E. Árpád vitaindító írásához

Előljáróban szeretném megköszönni a Magyar Kisebbség szerkesztőgárdájának annak lehetőségét, hogy az elsők között olvashattam el Varga E. Árpád barátom írását, s azon melegében reagálhattam is az abban foglaltakra.

*

Úgy vélem - többedmagammal együtt - köszönettel tartozom Varga Árpádnak tanulmánya bevezető részének tudománytörténeti ismertetéséért is, s mint érintett azonnal szeretném kiegészíteni néhány megjegyzéssel az abban foglaltakat - ezek egy része már közvetlenül kapcsolódik tanulmányának egészéhez.

Teljes mértékben egyetértek a szerzővel Nyárády R. Károly nemzetiségstatisztikai kutatásainak kiemelésével, különösen azért, mert ő volt az egyetlen a nyolcvanas években, aki mélységében, demográfusi és statisztikusi megközelítéssel nyúlt - elsősorban - az 1977-es romániai népszámlálás etnikai adatsorainak kritikai elemzéséhez. Hozzá kell tennem, Nyárády még szinte kizárólag a számsorok szigorú elemzésére hagyatkozott, mi, követői pedig már arra a kérdésre is megpróbáltunk valamilyen választ adni, hogy a romániai (ill. az erdélyi) magyarok száma valójában mennyi lehet? Nyárády vizsgálatai még szilárd alapokra épültek, a mi trendszámításaink, becsléseink alapjául azonban már gyakran csak feltételezések vagy bizonytalan adatok szolgáltak. Eredményeink ismertek: a kilencvenes évek elején szinte nem volt kisebbségkutató, aki a romániai magyarok számát kétfélmilliónál kevesebbre becsülte volna, sőt a sajtóban és közéletben a két és fél milliós számérték volt a domináns. (Dávid Zoltán 1980: 2 millió, Kocsis Károly 1989: 2 millió, Handbuch Europäischer Volksgruppen 1970-es évek közepe: 2,4 millió, Erdélyi Világszövetség 1977: 2,8 millió, Sebők László 1990: 2,1-2,2 millió.¹⁾ A Románia Külügyminisztériuma által összeállított Fehér Könyvben 1972-ben 1988-ra 1,75 millió magyart kalkuláltak - az 1977-es adatokból kiindulva. A kilencvenes években nyilvánosságra hozott (és sokszor a régebbi időszakokra is vonatkozó népmozgalmi és migrációs) adatok alapján ma már azt bizonyosan tudjuk, hogy az előzetes kétfélmillió romániai magyarsáértékekkel kapcsolatos váradások irreálisak voltak, a valóság bizonyosan a becsülteknél jóval közelebb lehetett az 1992-es publikált értékekhez. Más kérdés, hogy a valós értéket - általában magunk között és inkább csak beszélgetésekben - mintegy 80-100 ezer fővel többre becsültük a hivatalosan összeírtnál - még a csángók nélkül is. (Az 1992. évi népszámlálással kapcsolatos kritikai észrevételeket, sajtóbeli és tudományos vitákat - elsősorban helyhiány miatt - nem kívánom itt most felidézni.)

Az akkori publikációkkal kapcsolatban a jelenben is érvényes egyik legfontosabb tanulság az volt, hogy ingoványos alapokra támaszkodva nem lehet alapos elemzéseket végezni, szilárd és jól védhető következtetéseket levonni.

*

A Korunk 2002. februári számában megjelent Veres Valér által készített tanulmány szakmailag kifogástalan, korrekt munka - benne szinte az összes hozzáférhető és felhasználható információt feldolgozta a szerző. Először megállapította, hogy az 1977-1992 közötti időszakban a romániai magyarság száma 1712 ezerről 1625 ezerre fogyott, miközben a természetes szaporulata pozitív, becslése szerint kb. 85 ezer fős volt. Az "elveszett" 173 ezer főből a külső migrációs veszteség (kivándorlás) szerinte 112 ezer fő volt, s mintegy 62 ezer fő volt az, akiknek nagyobb része asszimilálódott. (A többi Nyugatra vándorolt, s regisztrálatlan maradt.) Számításai további részében végül mintegy 100 ezer fős csökkenést prognosztizált a romániai magyarság számára vonatkozóan 2002-re az 1992-es népszámlálás adataihoz viszonyítva, a fogyást nagyjából fele-fele arányban a negatív természetes szaporulatnak, illetve a kivándorlásnak betudva. Elemzésében az igazán érdekes az, hogy az 1992-2002 közötti időszakra már asszimilációs veszteségről nem tett említést.

Előzetes (még egyszer hangsúlyozom: előzetes) becsléseihez képest a 2002-es előzetes népszámlálási adatok csaknem kétszer ekkora fogyást regisztráltak.

*

Varga E. Árpád ebben a tanulmányában természetesen egészen más utat követett, hiszen ő már ismerte a 2002-es népszámlálás előzetes eredményeit. Arra a következtetésre jutott, hogy Romániában 1992-2002 között a negatív természetes szaporulat következtében mintegy 300 ezer fős, a külső migrációs veszteségek következtében pedig további mintegy 120 ezer fős, összességében mintegy 420 ezer fős népességfogyás volt várható. (A magyarság részesedése a migrációs veszteségből 1992-2000 között 17 ezer fő volt - a hivatalos adatok szerint.)

A népszámlálások közötti regisztrált fogyás azonban 1111 ezer fő volt. A csaknem 700 ezer fős regisztrációs veszteségből számításai szerint a magyarság részesedése - véleménye szerint - hasonló arányú lehetett, mint a regisztrált migrációs veszteségnél. Egyéb további számítások figyelembevételével *a romániai magyarság két népszámlálás közötti migrációs veszteségét mintegy 80-120 ezer főre tette.*

A magyarság természetes fogyását (negatív természetes szaporulatát) erre az időszakra Veres Valérnél nagyobbra, mintegy 80 ezer fő körülre kalkulálta - jelentős mértékben Vasile Ghetau² gondolatmenetére támaszkodva.

A magyarság asszimilációs veszteségét 1977-1992 között 50 ezer fő körülre becsülte - csaknem pontosan ugyanannyira, mint Veres Valér. Az akkori asszimiláció mintegy harmada azonban szerinte a németek és cigányok felé irányult. Az 1992-2002 közötti időszakban ez már nem így történt, így *az asszimilációs veszteség mintegy 20-30 ezer fő körüli lehetett.*

A tanulmány végén - összegezve az elemzéseket, s vitaindítónak szánva - a romániai magyarság közel 200 ezer fős fogyását a három fő tényező között hozzávetőlegesen 50-40-10% arányban osztja meg, számszerűsítve: *migrációs veszteség kb. 90 ezer fő, természetes fogyás kb. 80 ezer fő, asszimiláció kb. 20 ezer fő, összesen kb. 190 ezer fő.* Jómagam hasonló nagyságrendű fogyást - az utolsó években átlagosan 20-25 ezer főt - prognosztizáltam még 1991-ben, s 1990-re a romániai magyarok számát 1500 ezer körülre becsültem.³

*

Varga E. Árpád tanulmánya - a tőle megszokott módon - könnyen követhetően és közérthetően, igen precízen, szinte minden tényezőt figyelembe véve íródott. Egyetlen egy említésre érdemes hiányérzetem van, ez pedig a következő: a 2002-es népszámlálás kapcsán közel 700 ezer főről mint "számbavételi hiányról" beszél. Teljesen igaza van, nyilvánvaló, hogy a népszámlálásnál számos regisztrációs pontatlanságot követtek el. (Számba vettek ténylegesen már nem Romániában élőket, és fordítva: kihagytak ideiglenesen nem otthon tartózkodókat.) A 2002-es romániai népszámlálás számos adatsora valószínűleg csak a "valóság torzított mása", annak közelítő visszatükrözése. Ugyanez az eset Magyarország (és még számos más ország) esetében is megtapasztalható - a 2001-es magyarországi népszámlálásnál szűken 10 millió fő körüli lakosságszámot prognosztizáltak, de az eredmény 10 197 ezer lett, mintegy 200 ezerrel több a vártnál. A különbség oka ugyanaz, mint Romániánál - csak fordított előjellel: a Kárpát-medencében több százezer embert nem a bejelentett állandó lakóhelyén regisztráltak a népszámlálások alkalmával, illetve számosan kétszer is "meg lettek számolva" - az eltérő nyilvántartási szemléletek és rendszerek miatt. A mai, globalizációs világban minden eddiginél jobban összekeveredik a bejelentett és tényleges lakóhely, az állampolgárság és a tartós "máshol tartózkodás", a térségben több százezer ember mobil, a hagyományos kategóriákba néha csak nehezen vagy egyáltalán nem besorolható. Horváth István a Korunk már említett számában leszögezi: "a magyarországi intézmények által nyilvánosságra hozott statisztikák jóval nagyobb számú Romániából érkezett bevándorlót regisztráltak".

Ez a problémának csak az egyik része, de egy másik vonatkozása mind Veres Valér, mind Varga E. Árpád, mind pedig mindannyiunk elemzéseinek egy részét kérdésessé teheti, pedig Varga Árpád utal is rá: nemcsak a 2002-es népszámlálásnál lehetett - nem is kis mértékben a jelek szerint - pontatlan a regisztráció, hanem már 1992-ben is. Akkor pedig... a Teleki László Intézet 2002. évi demográfiai konferenciáján az említett problémák igen élénk vitát eredményeztek, s Kiss Tamás⁴ véleményét osztva egyetértettünk abban, hogy az 1992-es népszámlálás lakosságadatai csaknem bizonyosan túlreprezentáltak. Ezt a gondolatot valójában már Magyarai Nándor László felvetette: "Az adatrögzítés során 1992-ben, akárcsak most, azokat is nyilvántartásba vették, akik időszakosan külföldön tartózkodtak. Változás abban volt, hogy ezúttal az egy évnél hosszabb ideje külföldön tartózkodókat nem vették számításba a végső népességszám kalkulációjában."⁵

Mennyire lehetünk bizonyosak benne ezek után, hogy az 1992-es népszámlálás magyarságadatai nem

túlreprezentáltak-e, *valóban 1625 ezer összeírt magyar "élt" akkor Romániában?* A kérdés nem csak teoretikus, mert egy esetleges kisebb nagyságú fogyás esetén azon belül a népmozgalmi és asszimilációs veszteség aránya nagyobb lehet, ez pedig már más túlélési stratégiák kialakítását eredményezheti. Alapjában véve a kutatók csak a meglévő ismert számsorokból tudnak következtetéseket levonni, márpedig csak ezek vannak - a kör tehát bezárul. Azonban érdemes elgondolkodnunk, hogy a már bevezetőben említett ingoványos talaj talán kevésbé lett szilárd mára, mint gondoltuk.

*

Az asszimiláció kérdéséhez egy szempontból még szeretnék hozzászólni: az 1992-2002 közötti időszakra vonatkozó 30 ezres Varga E. Árpád becslés önmagában akár reális is lehet, bár én ezt inkább kiindulási alapnak tekintem. Véleményem szerint nem zárhatjuk ki, hogy a valós érték ennél jóval nagyobb, s ez már csak azért is elképzelhető, mert a magyaroknál "a városiak minden megyében nagyobb arányban fogynak függetlenül a megye más jellemzőitől"⁶. Az erdélyi városok mindegyikében tapasztalható jelentős - számos esetben 10-20 ezer fős - magyar népességfogyás csupán migrációs okokkal aligha magyarázható, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a gyakran szórványkörülmények között élő falusi magyarság jóval kisebb mértékben fogyott. (Az 1992-ben 705 ezer fős falusi magyarság fogyása 34 ezer fő volt, a városiak 899 ezerről 153 ezer fővel fogytak meg 2002-re.)

Ehhez kapcsolódóan szeretném elmondani, hogy a szlovákiai magyarság körében a szakmabeliek legfeljebb 10-15 ezer fős fogyást prognosztizáltak az 1991-2001 közötti időszakra, elsősorban azért, mert a természetes népességfogyás és a migrációs veszteség ott összesen alig néhány ezer főre volt tehető. A valóságban a csaknem egészében összefüggő sávban, s falvakban élő szlovákiai magyarok száma 567 ezerről 520 ezerre fogyott, s a veszteség túlnyomó többségét az asszimiláció okozta, amint ezt Gyurgyík László kimutatta.⁷ Vizsgálatai szerint a szlovák-magyar vegyesházasságokban született gyermekek 80-85%-a szlovák identitásúvá válik. Hasonló arányokat ismertetett Göncz László is a muravidéki (szlovéniai) magyarok vonatkozásában az említett novemberi konferencián. Ezért is fogadtam szomorkás örömmel Markó Béla idevágó nyilatkozatait, amelyekben az erdélyi magyarok fogyásával kapcsolatban a kivándorlás mellett az asszimiláció problematikáját emelte ki.⁸

Varga E. Árpád kitűnő írása kapcsán ezek a kicsit fésületlen gondolatok jutottak eszembe, s bár egyes megjegyzéseim esetleg kicsit eltúlzottnak vagy tévesnek bizonyulhatnak, már azzal is elégedett leszek, ha a vitához bármilyen vonatkozásban is érdemben vagy gondolatébresztően tudtam hozzájárulni.

Jegyzetek

¹ Dávid Zoltán: A magyar nemzetiségi statisztika múltja és jelene, *Valóság*. 1980. 8.; Kocsis Károly: A magyarság határainkon túl. Erdély, *Élet és Tudomány*. 1989. 15.; Documented Facts and Figures on Transylvania. Astor Park [Florida]. 1977.; Sebők László: A romániai magyarság a népszámlálások tükrében, *Századok*. 1992. 3-4.

² Ghetau, Vasile: O proiectare conditionala a populatiei României pe principalele nationalitati (1992-2025) *Revista de cercetari sociale*. 1996. Nr. 1.

³ Sebők László: A határokon túli magyarság néhány népességszerkezeti jellemzője és perspektívái. Előadás az MTA Kisebbségkutató Intézet 2001. május 30-31-i konferenciáján. *Kisebbségkutatás*. 2002. 2. sz.

⁴ Kiss Tamás: A romániai magyarság az 1992-es és 2002-es népszámlálások tükrében. Előadás a Teleki László Intézet 2002. november 7-i konferenciáján.

⁵ Magyarai Nándor László: Megfogyatkozásunk diszkrét bája és egyéb tehetetlenségeink. *Aradi Jelen*. 2000. aug. 8.

⁶ Kiss Tamás: *i. m.*

⁷ Gyurgyík László: *Asszimilációs fogyás a szlovákiai magyarság körében*. PhD-dolgozat, Budapest, 2001.

⁸ Mi lesz a kárpát-medencei magyarság fogyatkozásával? Markó Béla nyilatkozata a MÁÉRT előtt. *Szabadság*. Kolozsvár. 2002. július 17.

- [Varga E. Árpád: A romániai magyarság népességcsökkenésének okairól](#)

- Benedek Gyula: Vélemény Varga E. Árpád *A romániai magyarság népességcsökkenésének okairól c. tanulmányáról*
- Horváth István: A migráció hatása a népesség előszámítására
- Kiss Tamás: A népességfogyás "kontextusa" - válasz Varga E. Árpád vitaindító tanulmányára -
- Sebők László: Hozzászólás Varga E. Árpád vitaindító írásához
- Szilágyi N. Sándor: Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra
- Veres Valér: A romániai magyarok 2002. évi lélekszámáról
- Dr. Görömbei Sára: Demográfiai kutatás a kárpát-medencei magyarság fogyásának okairól
- Rónai András: Erdély népességi viszonyai
- Vita Sándor: Tallózás az 1930. évi román népszámlálás köteteiben
- Schneller Károly: Magyarok és románok erőviszonyai Erdélyben
- Dr. Oberding József György: Adatok az erdélyi magyar középosztály termeléséhez
- Dr. Kovács Alajos: A nemzetiségi statisztika problémája
- A lakosság megoszlása nemzetiség szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján (A)
- A lakosság megoszlása nemzetiség szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján (B)
- A lakosság megoszlása nemzetiség szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján (C)
- A lakosság vallás szerinti megoszlása a 2002-es népszámlálási adatok alapján (A)
- A lakosság vallás szerinti megoszlása a 2002-es népszámlálási adatok alapján (B)
- A lakosság megoszlása anyanyelv szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján (A)
- A lakosság megoszlása anyanyelv szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján (B)
- A lakosság megoszlása anyanyelv szerint a 2002-es népszámlálási adatok alapján (C)
- A lakosság nem szerinti megoszlása a 2002-es népszámlálási adatok alapján
- Rostás Zoltán: Előszó A. Golopentia: *Ajánlások a jövő rendszer kormányprogramjához c. írásához*
- Anton Golopentia: Ajánlások a jövő rendszer kormányprogramjához
- Kalligram Alapítvány Jogelemző Csoportja (Jarábik Balázs, Csirik Zsolt, Gál Gábor): Memorandum: a Szlovák Köztársaság által a magyar kedvezménytörvény módosításához kidolgozott jegyzék jogi elemzése
- Richard Jenkins: Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizáció és hatalom
- Horváth Réka: Az RMDSZ céljainak változása az elmúlt tizenkét év során
- Veress Emőd: A prefektusi tisztség az önkormányzati rendszerben és az alkotmánybírói gyakorlatban
- Császár Melinda: A kedvezménytörvény megjelenítése a központi román sajtóban
- Kádár Magor: Az érem másik oldala: a státustörvény az erdélyi román köztudatban és a román nyelvű írott sajtóban

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék